

ศิลปและประวัติศาสตร์สมัยใหม่

709.593
ค237ค

THE LIBRARY
COLLEGE OF EDUCATION
BANGKOK, THAILAND

ศิลปและประวัติศาสตร์สุโขทัย

กรมศิลปากรจัดพิมพ์
เนื่องในวันเด็กแห่งชาติ ๘ มกราคม ๒๕๑๕

709.593
๗๒๓๗๗

พิมพ์ที่โรงพิมพ์การศาสนา ถนนบำรุงเมือง นครหลวงกรุงเทพมหานครบุรี ๒
นายพยง ทิพย์เนตร ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา ๒๕๑๕

คำนำ

ในโอกาสวันเด็กแห่งชาติ ๒๕๑๕ กรมศิลปากรได้จัดนิทรรศการพิเศษเรื่อง “ศิลปะและประวัติศาสตร์สุโขทัย” ณ พระที่นั่งอัสสราวิมจรรย์ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร เป็นเวลาหนึ่งเดือน เริ่มวันที่ ๘ มกราคม ถึง วันที่ ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๕ เรื่องที่นำมาจัดนิทรรศการในโอกาสนี้ อยู่ในหลักสูตรของโรงเรียนทั้งประถมศึกษาและมัธยมศึกษา จึงหวังว่านิทรรศการเรื่องศิลปะและประวัติศาสตร์สุโขทัย จะช่วยส่งเสริมความรู้ ความเข้าใจ แก่เยาวชนให้เกิดความชื่นชม ชาบซึ้งในคุณค่าของศิลปไทยสมัยนั้น และเกิดความภาคภูมิใจในผลงานของบรรพบุรุษ ทั้งก่อให้เกิดความรักชาติหวงแหนในสมบัติวัฒนธรรมของชาติ และช่วยกันรักษาเกียรติประวัติของชาติไทย ให้ยืนยงรุ่งเรืองสืบต่อไป

เนื่องในการจัดนิทรรศการดังกล่าว กรมศิลปากรได้จัดพิมพ์หนังสือเรื่อง “ศิลปะและประวัติศาสตร์สุโขทัย” โดยได้นำเรื่องศิลปสุโขทัย ของศาสตราจารย์ ศิลป พีระศรี ซึ่งกรมศิลปากรได้เคยพิมพ์ถวายอภิษสามเณรที่เข้าชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ในโอกาสเข้าพรรษา เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๕ และเห็นว่าน่าจะนำมาพิมพ์เผยแพร่ในโอกาสนี้อีกครั้งหนึ่ง ศาสตราจารย์ศิลป พีระศรี ได้บรรยายให้เห็นความงามและคุณค่าของศิลปสุโขทัย ซึ่งจะช่วยให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจในคุณค่าของศิลปสุโขทัยยิ่งขึ้น ส่วนในเรื่องเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมสมัยสุโขทัยนั้น นางจิรา จงกล ภันฑารักษ์เอก นายนิคม มุสิกคามะ หัวหน้าแผนกพิพิธภัณฑ์และโบราณสถาน พระนคร และนางสาวทัศนีย์ นาวิกชีวิน ภันฑารักษ์ตรี ได้ช่วยกันเรียบเรียง เพื่อช่วยให้เยาวชนเกิดความสนใจที่จะศึกษาประวัติศาสตร์ไทย และวัฒนธรรมไทย เกิดความนึกคิดใช้เหตุผลพิจารณาข้อเท็จจริงและนำไปสู่การศึกษาค้นคว้าต่อไป

ในการจัดนิทรรศการเรื่อง “ศิลปะและประวัติศาสตร์สุโขทัย” กรมศิลปากรได้รับความร่วมมือจากเอกชนให้ยืมศิลปวัตถุมาร่วมจัดแสดงด้วยเป็นจำนวนมาก จึงขอขอบพระทัยและขอบคุณไว้ ณ ที่นี้

ธีระภิมะ
(นายเชอ สาริมาณ)
อธิบดีกรมศิลปากร
๘ มกราคม ๒๕๑๕

สารบัญ

	หน้า
ศิลปสมัยสุโขทัย	๑
ประวัติศาสตร์สุโขทัย	๑๓
การเมืองของสุโขทัยจากศิลาจารึก หลักที่ ๔๕ และ ๖๔	๒๖
ประเพณีสุโขทัย	๓๖
แบบเตาสังคโลก	หน่วยศิลปากรที่ ๓

ศิลปสมัยสุโขทัย

ของ

ศาสตราจารย์ ศิลป พีระศรี

นายเขียน ยิ้มศิริ แปลจากต้นฉบับภาษาอังกฤษ

ศิลปสมัยสุโขทัย

ศาสตราจารย์ ศิลป พีระศรี

บรรดาอารยธรรมที่สำคัญทุกอย่าง ย่อมมียุครุ่งเรืองหรือยุคทอง ซึ่งยุคดังกล่าวนี้ขึ้นอยู่กับความเจริญอย่างสูงทางด้านวัตถุ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ ความเจริญทางจิตใจ สมการซึ่งประเทศไทยเราเกี่ยวข้องอยู่กับยุคทองของสมัยสุโขทัยนั้นก็คือ เอกราชและศาสนาประจำชาตินั่นเอง ไม่เคยปรากฏเลยว่าชนชาติที่เป็นไทแก่ตัวเองในอดีต จะมีชาติใดสามารถอยู่ร่วมกันได้ด้วยเชื้อชาติอย่างเป็นปึกแผ่น โดยปราศจากความนับถือร่วมกัน สำหรับชนชาวไทยนั้น ความนับถือดังกล่าวนี้ ทั้งที่มีมาแล้วในอดีตและที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ก็คือความนับถือพระพุทธศาสนาลัทธิหินยาน การที่ชาวไทยเลือกนับถือพระพุทธศาสนาลัทธิหินยานเป็นศาสนาประจำชาติ ก็เพราะเห็นกันว่าคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าสอดคล้องต้องกันเป็นอย่างดีกับความต้องการทางจิตใจของชนอันที่จริง เมื่อครั้งชนชาวไทยตกอยู่ภายใต้อาณาจักรของชนชาติเขมร ชาวไทยก็ได้มีโอกาสรู้จักพระพุทธศาสนาลัทธิมหายานและศาสนาฮินดูมาก่อนแล้ว แต่ชนชาวไทยไม่นิยมปรัชญาในศาสนาทั้งสองนั้น

เมื่อเราเข้าใจว่า ชาวไทยเคารพนับถือพระพุทธศาสนาลัทธิหินยาน เพราะมีความเต็มใจในรสพระสัทธรรมคำสั่งสอนอันแผ่ไพศาลไปในโลก อยู่ในวงจิตของตนแล้วเราก็ต้องเข้าใจด้วยว่า การเนรมิตศิลปอันยิ่งใหญ่ของคนไทย ก็คือการสร้างพระรูปขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ถ้าเราตรวจดูดินแดนในพื้นที่ตั้งแต่แคว้นคันธาระเรื่อยมาจนถึงอินเดีย พม่า อินโดจีน อินโดเนเซีย จีน และญี่ปุ่น เราจะเห็นได้ว่า ในระยะเวลาสองพันปีที่ผ่านมาได้มีผู้สร้างพระพุทธรูปกันขึ้นนับด้วยจำนวนล้านๆ องค์ โดยหล่อขึ้นด้วยทองสำริดก็มี จำหลักด้วยศิลาก็มี ทำด้วยปูนปั้นหรือบุด้วยโลหะก็มี แต่เมื่อ

ศึกษาถึงการสร้างพระพุทธรูปอันมีหลายแบบอย่างและต่างยุคต่างสมัยกันอย่างมากมาย เช่นนี้แล้ว ก็ไม่เป็นการยากที่จะสังเกตเห็นได้ว่า มีพระพุทธรูปน้อยองค์ที่แสดงให้เห็นถึงความหมายของพระพุทธรูปลักษณะส่วนพระองค์ของพระบรมศาสดา ซึ่งตามความเป็นจริงแล้วพระพุทธรูปจำนวนมากมายังกล่าวนั้น มักจะถ่ายแบบหรือเลียนแบบจากพระพุทธรูปที่มีฝีมือช่างชั้นสูงเสียเป็นส่วนมาก

การสร้างสรรค์หรือแรมิตพระพุทธรูปนั้น จะบังเกิดขึ้นได้ก็แต่ในสภาพการณ์พิเศษเท่านั้น ดังเช่นที่ทำกันอยู่ในสมัยสุโขทัย

คุณสมบัติประการสำคัญของประติมากรรมที่แสดงออกมาเป็นพระพุทธรูปนั้น คือความสัมพันธ์อันวิจิตรที่มีอยู่ระหว่างรูปทรงทางด้านกายวิภาค ซึ่งช่างได้ตัดทอนส่วนละเอียดออกเสียบ้างให้เหลืออยู่แต่สาระส่วนใหญ่ ผสมเข้าด้วยกันกับฝีมือปั้นอันเต็มไปด้วยความรู้สึกและคุณสมบัติทางจิต ซึ่งเร้าความสะเทือนใจทางสุนทรีย์ของเราให้บังเกิดขึ้น ธรรมชาติพุทธศาสนิกชน เมื่อได้เห็นพระพุทธรูปแม้ที่ไม่มีคุณค่าทางศิลปะเป็นพิเศษ ก็อาจเกิดอารมณ์รู้สึกขึ้นได้ เนื่องจากตนเองมีศรัทธาอยู่ในพระพุทธศาสนา ซึ่งมีอิทธิพลต่อระบบประสาทของตนอยู่แล้ว แต่ในกรณีที่ได้เห็นพระพุทธรูปสมัยสุโขทัย ความสะเทือนใจย่อมเกิดขึ้นได้ ด้วยความงดงามมโหฬารและความมีวิญาณขององค์พระพุทธรูปที่มั่งคั่งเข้าสู่จิตใจ เมื่อพบเห็นงานศิลปกรรมชิ้นสำคัญเช่นนั้น แม้บุคคลต่างศาสนาก็ก้อมจะรู้สึกซาบซึ้งและเกิดปีติได้เช่นกัน

ย่อมเป็นสิ่งแน่นอนที่ว่า พระพุทธรูปสมัยสุโขทัยนั้น ในระยะแรก ได้รับอิทธิพลจากแบบพระพุทธรูปของสกุลช่างอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ใกล้เคียงถึงพระพุทธรูปหล่อสำริดซึ่งนำเข้ามาในเมืองไทยจากประเทศลังกาในพุทธศตวรรษที่ ๑๙

ตั้งแต่โบราณลงมาถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๘ พระพุทธรูปส่วนมากของอินเดีย อินโดเนเซีย และอินโดจีนนั้น จำหลักด้วยศิลา มีสร้างพระพุทธรูปสำริดกันบ้าง แต่มีอาจเปรียบกับปริมาณของพระพุทธรูปจำหลักศิลาได้ ทั้งพระพุทธรูปสำริดสมัยนั้นเล่า ก็ยังมีลักษณะเป็นอย่างพระพุทธรูปจำหลักหินอีกด้วย

ตัวอย่างเช่น พระพุทธรูปทางภาคเหนือของไทยที่เรียกกันว่า 'สมัยเชียงแสน'

นั้น แม้ว่าจะสร้างด้วยสำริดก็ตาม แต่ยังคงมีลักษณะของพระพุทธรูปแบบคุปตะ หรือแบบคุปตะสมัยหลัง ซึ่งสร้างด้วยศิลา ปรากฏให้เห็นอยู่ ตรงกันข้ามพระพุทธรูปสมัยสุโขทัย ไม่มีแบบอย่างเกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปของสกุลช่างคุปตะเลย เป็นผลผลิตที่สร้างขึ้นด้วยสำริดของแบบสุโขทัยโดยแท้ การแตกต่างกันอย่างแท้จริงในระหว่างงานสร้างประติมากรรมรูปเคารพที่ทำขึ้นด้วยศิลาและสำริดนั้น อาจอธิบายให้เห็นได้ด้วยข้อเท็จจริงที่ว่า เมื่อศาสนาฮินดูกลับรุ่งเรืองขึ้นอีก เป็นศาสนาประจำชาติในอินเดีย ก็มีอิทธิพลครอบงำอำนาจทางใจของชาวอินเดีย ปรัชญาและวรรณคดีทางศาสนาย่อมคล้อยให้ศิลปินคิดสร้างเทวรูปต่างๆ ทั้งชั้นสูงและชั้นรองขึ้น ทำรูปให้เห็นว่ามีอำนาจอันทรงมหิทธิธานุภาพต่างๆ ความต้องการของชาวอินเดียที่จะได้เทวรูปขนาดเล็กๆ ไว้สักการะบูชา ก็เพิ่มขึ้นอย่างกว้างขวาง ในพุทธศตวรรษที่ ๑๘ วิชาการหล่อรูปสำริดในประเทศอินเดียตอนใต้ตลอดลงมาจนในประเทศลังกา มีความเจริญก้าวหน้ามาก ด้วยเหตุนี้เองงานสร้างประติมากรรมประเภทสำริดซึ่งมีลักษณะพิเศษเกี่ยวกับการใช้เทคนิคของช่างจึงเกิดขึ้น

ว่าที่จริง การเตรียมงานหล่อประติมากรรมประเภทสำริดนั้น ประการแรก จำต้องขึ้นหุ่นด้วยดินเหนียวผสมกับทรายก่อน เมื่อหุ่นเสร็จเรียบร้อยและดินทรายแห้งสนิทแล้วจึงหุ้มด้วยแผ่นขี้ผึ้งให้ทั่ว ในการปั้นรูปด้วยดินเหนียวและทรายนั้น ศิลปินอาจทำให้เส้นอ่อนช้อยตามความรู้สึกได้ดี ซึ่งในการจำลองหุ่นมีอาจทำได้ และในตอนหุ้มหุ่นดินทรายด้วยขี้ผึ้ง ซึ่งเป็นวัตถุอ่อนนุ่ม ก็เป็นโอกาสให้ศิลปินได้ใช้ฝีมืออันเต็มไปด้วยความรู้สึกเกี่ยวกับอารมณ์ภายในของศิลปินได้เป็นอย่างดี

กรณีของศิลปะสุโขทัยเป็นเช่นกล่าวนี้ ซึ่งใช้วัตถุธาตุสร้างพระพุทธรูปแตกต่างไปจากของที่ใช้กันในสมัยก่อนๆ และโดยที่การสร้างพระพุทธรูปนั้น ศิลปินสร้างขึ้นด้วยความรู้สึกเชื่อมั่นในพระธรรมของพระศาสดาอย่างแท้จริง กอปรด้วยความเป็นอัจฉริยะของคนไทยโบราณด้วย การเนรมิตงานศิลปะชิ้นใหม่และความเป็นไปทางจิตใจจึงเจริญงอกงามขึ้นในระหว่างตอนกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ถึงตอนกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๐

ขอล่าวเพิ่มเติมถึงกรรมวิธีของการหล่อสำริดอีกสักเล็กน้อยว่า เมื่อปั้นหุ่น
ขี้ผึ้งสำเร็จเรียบร้อยแล้ว ก็เอาหุ่นขี้ผึ้งนั้นมาหุ้มด้วยดินผสมทรายอีกหลายชั้น ขึ้นต่อ
จากนั้น จึงนำหุ่นไปสูมไฟให้ขี้ผึ้งละลายไหลออกทางสายชะนวนพิเศษซึ่งติดอยู่ตอนส่วน
ล่างของหุ่น เมื่อหมดขี้ผึ้งแล้ว ก็เททองลงไปในตัวหุ่น ทองก็จะไหลลงไปแทนที่ขี้ผึ้ง
ซึ่งละลายหมดไปแล้วนั้น

วัตถุธาตุที่ใช้สำหรับทำหุ่น ย่อมแตกต่างกันไป แล้วแต่ภูมิประเทศ ตัวอย่าง
เช่น ในยุโรปใช้อิฐปั้นให้ละเอียดจนเป็นผงผสมกับปูนพลาสเตอร์ปารีสแทนการใช้ดิน
ผสมทรายอย่างของเรา ส่วนกรรมวิธีต่าง ๆ ก็ทำเช่นเดียวกัน ความสำเร็จของงานทั้ง
ของชาวยุโรปและของไทย จึงได้ผลอย่างเดียวกัน

จินตนาการในการสร้างพระพุทธรูป

ศิลปในการสร้างพระพุทธรูปทั้งงดงามของสมัยสุโขทัย ชอบสร้างเป็นรูปพระ-
พุทธศากยโคดม ภายหลังที่ทรงบรรลुพระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว ฉะนั้น ระบบ
กล้ามเนื้อจึงอยู่ในสภาพอ่อนคลาย และพระวรกายอยู่ในอาการพักผ่อนอย่างแท้จริง
ลักษณะพระพักตร์สงบ มียิ้มน้อย ๆ สะท้อนออกซึ่งสภาวะแห่งปิติสุขอันมีอยู่ภายในอย่าง
สมบูรณ์ ภายหลังที่พระพุทธรองค์สำเร็จพระโพธิญาณแล้ว พระองค์ก็ทรงสถิตอยู่ใน
แดนแห่งพระนิพพานมากกว่าที่จะขังอยู่ในแดนโลกีย์ ดังนั้นศิลปินไทยจึงคิดสร้าง
พระพุทธรูปให้ดูเหมือนหนึ่งลอยอยู่ในอากาศ ตามความจริงนั้น บรรดาพระพุทธรูป
ไม่ว่าจะอยู่ในท่าประทับนั่ง ท่าลีลา หรือไสยาสน์ก็ตาม ล้วนแต่ให้เกิดความรู้สึก
เหมือนเบาลอยอยู่ในอากาศและเคลื่อนไหวคล้อยคลื่น เช่นที่เคยกล่าวอยู่เนือง ๆ แล้ว
ลักษณะการเช่นนี้ ย่อมแสดงให้เห็นว่าพระพุทธรูปสำริดนั้น ปราศจากความเป็นตัวตน
แต่ขออย่าว่า ลัทธิวิญญูญาณนิยมเช่นนั้น ไม่ก่อให้เกิดผลเสียแก่คุณสมบัติทางประติมา
กรรมของพระพุทธรูป เพราะว่าถึงแม้จะสร้างขึ้นอย่างง่าย ๆ และเป็นอุคมคติก็ตาม
แต่ก็ได้ปั้นขึ้นตามรูปทรงของมนุษย์ทั้งงดงามยิ่ง

ถึงแม้ว่าคุณสมบัติทางความรู้สึกเหมือนเบาลอย และทางรูปทรง
ประติมากรรม จะขัดแย้งกันอยู่ก็ตาม แต่เราจะไม่มองเห็นความไม่ประสานกลมกลืน
กันในระหว่างความคิดอันเป็นธรรมกับความเป็นจริงในทางวัตถุธรรม ปรากฏอยู่ใน
พระพุทธรูปสมัยสุโขทัยเลย บรรดาพระพุทธรูปที่เป็นของฝีมือช่างชั้นสูง ยกตัวอย่าง
เช่น พระพุทธรูปสมัยคุปตะกลางองค์ เราจะเห็นว่าปริมาตรทางประติมากรรม ปรากฏ
เหมือนหนักมากเกินไปกว่าที่จะเป็นพระรูปแทนพระองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตามคติ
ของพระพุทธศาสนา

การที่จะสร้างพระพุทธรูปขึ้นแทนพระองค์พระพุทธเจ้านั้น มิใช่ของง่าย
เพียงแต่คุณสมบัติในด้านความงามอย่างเดียวหาเป็นการเพียงพอไม่ เพราะในขณะ
เดียวกัน รูปที่สร้างขึ้นตามอุดมคตินั้นจะต้องถ่ายทอดให้รู้ซึ่งถึงแก่นสารแห่งพระธรรม
ของพระพุทธองค์ด้วย ย่อมเป็นความจริงที่ว่า พระธรรมของพระพุทธองค์นั่นเอง
ที่กลั่นกรองใจให้ศิลปินคิดสร้างพระพุทธรูปขึ้น มิใช่รูปกายที่ปรากฏตามธรรมชาติของ
พระบรมศาสดา ดังนั้นในการคิดสร้างพระพุทธรูปขึ้น ศิลปินจึงต้องสร้างรูปคนตามแบบ
อุดมคติ ซึ่งเป็นโลกุตระธรรม ให้ปรากฏขึ้นมาจากวัสดุอันเป็นโลกีย์

ช่างปั้นหล่อโบราณ สมัย สุโขทัย เป็นผู้ที่แก้ปัญหาดังกล่าวนี้ได้ด้วยวิธีอัน-
มหัศจรรย์ ตามความจริงนั้น การแสดงออกซึ่งความรู้สึกของพระพุทธรูปที่ศิลปินสร้าง
ขึ้นเช่นนั้น ก็เพื่อที่จะให้เกิดพลังข่มความเร่าร้อนแห่งกิเลสของมวลมนุษย์ให้ดับสิ้นลง
ซึ่งในขณะเดียวกัน การที่พระพุทธรูปทรงข่มน้อยๆ นั้นแสดงให้เราได้รู้กันว่า มนุษย์
จะมีความสุขเพียงใด ถ้าสามารถเอาชนะระส่ำระสายตึงเครียดของตนเสียได้

เกี่ยวกับความรู้สึกเช่นนั้น ข้าพเจ้า* ยังจำเรื่องที่เกิดขึ้นในระหว่างสงครามโลก
ครั้งที่ ๒ ได้ดี กล่าวคือ มีสุภาพสตรีสูงอายุผู้หนึ่ง มีความวิตกกังวลใจเป็นอย่างมาก
เพราะว่าบุตรของเธอสองคนกำลังรบอยู่ในยุทธภูมิที่ยุโรป สุภาพสตรีผู้นี้ได้มาบ้าน
ข้าพเจ้าเสมอ และทุกครั้งที่มา เธอมักจะไปสงบนิ่งอยู่ครู่หนึ่ง ณ เบื้องหน้าของเศียร
พระพุทธรูปสมัยสุโขทัย ข้าพเจ้าไม่กล้ารบกวนสมาธิของเธอ แต่วันหนึ่งได้ไต่ถามถึงสิ่ง

* ศาสตราจารย์ ศิลป พีระศรี

ที่เรารู้สึกเมื่ออยู่เบื้องหน้าพระพุทธรูปนั้นว่าเป็นอย่างไร เธอกล่าวว่าความสงบของ พระพักตร์พระพุทธรูปช่วยให้เรารู้สึกสงบจิตสบายใจขึ้น ความรู้สึกดังกล่าวนี้เกิดด้วย อำนาจทางจิตของศิลปสุโขทัยโดยแท้

เศียรพระพุทธรูปแบบที่ดีที่สุดของสมัยสุโขทัยนั้นเป็นชิ้น อย่างวิจิตรงดงามยิ่ง ทำให้บังเกิดความรู้สึกนึกคิดคล้ายภาพทิพย์ในสรวงสวรรค์ ช่างยังเน้นให้เห็นความมีชีวิต จิตใจของพระพุทธรูปเด่นชัดยิ่งขึ้นด้วยเส้นขนานอัน พวยพุ่งอ่อนหวานของรอยริ้วพระ- โอบุษฐ์ ฐานพระนาสิก และเส้นขอบพระเนตร

พระพุทธรูปปางลีลาสมัยสุโขทัย มีการแสดงออกเป็นพิเศษของศิลปินสมัยนั้น และการสร้างพระพุทธรูปแบบนี้ ศิลปินได้ประสบความสำเร็จในฝีมือการเนรมิตงานศิลป ชันสูงโดยแท้ เมื่อได้เห็นพระพุทธรูปปางลีลาอันประณีตงดงามเหล่านี้ เราจะบังเกิด ความรู้สึกเหมือนหนึ่งว่า พระพุทธรองค์กำลังเสด็จดำเนินไปเบื้องหน้าอย่างเข้มช้อย พร้อมด้วยพระอาการกริยาของนิ้วพระหัตถ์ ซึ่งแสดงเป็นสัญลักษณ์ของ 'พระธรรมจักร' ที่พระบรมศาสดาทรงมุ่งพระทัยประกาศพระธรรมคำสั่งสอน พระสรีระกายเล่าก็เต็มไปด้วย อารมณ์อ่อนไหวนุ่มนวลที่สุด ส่วนพระวรกายที่ทรงเอี้ยววนิดๆ ไปทางด้านข้างนั้น แสดงให้เห็นว่ากำลังอยู่ในท่าอย่างพระบาท ในขณะที่เดียวกัน พระกรซึ่งห้อยลงมาสู่ เบื้องล่างอย่างมีจังหวะนั้นก็ประสานไปตามความรู้สึกอ่อนไหวของพระวรกาย พระเศียร มีลักษณะคล้ายดอกบัวตูม และพระศอกก็ตั้งฉายไปตามพระอังสาติดต่อกกลมกลืนกันเป็น อันดี จะเห็นได้ว่า ทุกส่วนของพระพุทธรูป เช่นเส้นขอบรอบนอกอันอ่อนหวานของใบ พระกรณซึ่งงอนออกเล็กน้อยนั้น ยิ่งเน้นให้เห็นส่วนประสานกลมกลืนขององค์ประกอบ โดยส่วนรวมยิ่งขึ้น พระหัตถ์ทั้งสองเล่าก็คู่มีลักษณะเป็นของทิพย์เสียยิ่งกว่าเป็นของ มนุษย์ ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่า การปั้นพระพุทธรูปลีลาของศิลปินสมัยสุโขทัยนั้น นับเป็น ฝีมือช่างวิเศษสุด

พระพุทธรูปปางองค์ที่สร้างขึ้นในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๑ เช่น พระพุทธรูปชินราช ที่จังหวัดพิษณุโลก จะสังเกตเห็นกันได้ว่าทำนิ้วพระหัตถ์ยาวเท่ากันหมดทั้ง

สั้นว่ ลักษณะพิเศษเช่นนี้ ควรกำหนดได้ว่าเป็นเครื่องหมายของความเสื่อมของศิลปสมัยสุโขทัย

ความพวยพุ่งอ่อนไหว ที่สังเกตเห็นได้จากทรวดทรงเส้นขอบรอบพระพุทธรูปสุโขทัยนั้น ต่อมาได้กลายเป็นลักษณะที่จำต้องมีโดยทั่วไปในศิลปของไทย

เพื่อที่จะให้เป็นไปตามพุทธลักษณะที่ได้กำหนดขึ้นอย่างเคร่งครัด ช่างจึงปั้นพระบาทของพระพุทธรูปลีลาให้แบนราบนิ้วพระบาทก็ทำให้ยาวเท่ากัน และทำสันพระบาทให้ยื่นออกไปข้างหลังมากจนดูเกินงาม แน่นอน ที่กล่าวเช่นนี้มีได้หมายความว่า ศิลปินสมัยสุโขทัยจะไม่สามารถปั้นส่วนใดส่วนหนึ่งของรูปคนได้ตามที่ตาปรารถนา แต่ด้วยความเคารพต่อทุกสิ่งซึ่งกล่าวว่ามีอยู่ในพระองค์พระบรมศาสดานั้นสำคัญยิ่ง จนศิลปินไม่คิดถึงสิ่งอื่น นอกจากพยายามดำเนินตามกฎเกณฑ์ของการสร้างพระพุทธรูปให้ถูกต้องพุทธลักษณะที่ท่านโบราณจารย์กำหนดขึ้นไว้ในพระคัมภีร์ ซึ่งเมื่อพิจารณาในค่านคุณสมบัติทางประติมากรรมแล้ว การดำเนินตามเช่นนี้ย่อมทำให้ขาดคุณค่าทางศิลปไป

ส่วนพระพุทธรูปในท่าประทับนั่งเราจะไม่มองเห็นสิ่งที่ไม่ประสานกลมกลืนใดๆ เกิดขึ้นในระหว่างพระบาทกับองคาวพยอื่น ๆ เลย ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า สันวงพระพักตร์ของพระพุทธรูปนั้นเต็มไปด้วยความรู้สึกสงบ ซึ่งทำให้ผู้เห็นได้รับความสงบและมีความเข้มแข็งที่จะเอาชนะความเร่าร้อนแห่งมวลกิเลสทั้งหลายของตนได้

พระพุทธรูปสมัยสุโขทัยปางองค์ งามยิ่ง จนผู้มีลักษณะคล้ายกับเป็นสตรีเพศ มีน้อยคนที่จะตระหนักว่าลักษณะเช่นนี้ ขึ้นอยู่กับความเคารพนับถืออย่างลึกซึ้งของศิลปินโบราณที่มีอยู่ต่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยเหตุนี้เอง ศิลปินจึงสร้างพระพุทธรูปไม่ให้มีเพศ ได้กล่าวมาแล้วว่า เมื่อพระพุทธรูปโคทมได้บรรลุนพระสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว พระองค์ก็ทรงสถิตอยู่ในแดนแห่งนามธรรม ซึ่งลักษณะของเพศไม่มีอยู่อีกเลย เพราะฉะนั้น เรื่องของพระพุทธรูปจึงเป็นโลกุตระมากกว่าโลกีย์

การที่จะมองเห็นคุณค่าในด้านความงามของพระพุทธรูปซึ่งช่างมุ่งหมายจะให้ไปตั้งไว้แต่แรกสร้าง ว่าที่จริงแล้ว พระพุทธรูปขนาดใหญ่เป็นส่วนมาก เขาประดิษฐาน

ไว้ในซุ้มจระนำ เพื่อให้มองเห็นจากส่วนด้านหน้าโดยตรง แต่โดยปรกติ พระพุทธรูปเหล่านี้ได้ถูกเคลื่อนย้ายจากที่ตั้งเดิม นำไปประดิษฐานไว้ในที่ต่าง ๆ กัน โดยมีได้พิจารณาถึงความสูงต่ำของสถานที่ตั้งและแสงสว่างให้เหมาะสมกับพระพุทธรูป ยกตัวอย่างเช่น พระพุทธรูปลีลาองค์ใหญ่ที่ตั้งอยู่ในวัดเบญจมบพิตร ซึ่งเป็นพระพุทธรูปที่มีฝีมือช่างของไทยอย่างยอดเยี่ยม และแสดงความเป็นชีวิตจิตใจอย่างสูงสุดของค่านั่น เมื่อเรามองดูพระพุทธรูปจากด้านหน้า เราจะเห็นความจริงว่า คุณสมบัติอันสูงของพระพุทธรูปปรากฏออกมาอย่างดีที่สุด แต่เมื่อไปมองทางด้านข้าง เราจะสังเกตเห็นว่า พระกรขวามิได้ประสานกลมกลืนกันกับพระวรกาย

หากว่าเรานำพระพุทธรูปลีลาองค์นั้นไปประดิษฐานไว้ในซุ้มจระนำ และยกฐานไว้ให้สูงกว่าระดับที่เป็นอยู่ในปัจจุบันแล้วเราอาจได้ชื่นชมความงามที่เลอเลิศอย่างมีชีวิตจิตใจ ตามที่ศิลปินผู้เนรมิตได้มีมโนภาพไว้แต่แรกสร้าง

นอกจากพระพุทธรูปแล้ว ในสมัยสุโขทัย ยังได้หล่อเทวรูปสำริดในศาสนาพราหมณ์ขึ้นไว้อีกด้วย เมื่อเอ่ยถึงการสร้างเทวรูป ท่านผู้อ่านโปรดเข้าใจว่าเป็นการแสดงออกถึงความรู้สึกที่คนไทยโบราณมีความนับถือทางศาสนาปะปนร่วมกันนับแต่โบราณมาจนทุกวันนี้ บรรดาประเทศในเอเชียอาคเนย์ ลางประเทศที่เคยนับถือศาสนาพราหมณ์ก็ยังรักษาประเพณีที่จะต้องมีการพราหมณ์ไว้ประกอบพิธีกรรมในราชสำนักและในพิธีของบ้านเมืองอยู่ ด้วยเหตุผลความมุ่งหมายเช่นนี้ ในสมัยสุโขทัยและสมัยอยุธยา จึงได้มีการหล่อเทวรูปของศาสนาพราหมณ์ขึ้น แม้ในสมัยรัตนโกสินทร์ก็หล่อกันขึ้นไว้เช่นกัน

เพราะฉะนั้น เทวรูปของฮินดู จึงสร้างขึ้นเพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนาตามแบบอย่างโบราณเท่านั้น ซึ่งเป็นสิ่งธรรมดาสามัญสำหรับประชาชนในสมัยโน้นโดยทั่วไป ผู้ซึ่งได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากอินเดีย เทวรูปฮินดูที่สร้างขึ้นในสมัยสุโขทัยนั้นขาดมโนทัศน์ภาพ ไม่เหมือนเทวรูปของอินเดีย ซึ่งเต็มไปด้วยพละนาฏภาพต่างๆ ที่เป็นเช่นนั้น เพราะชาวไทยมีความเชื่อมั่นในพระพุทธศาสนา ถือเสียว่าศาสนาพราหมณ์เป็นต่างศาสนาต่างความเชื่อถือ แต่อย่างไรก็ตาม เทวรูปในศาสนาพราหมณ์สมัยสุโขทัยก็มีความสวยงามเป็นพิเศษด้วยคุณค่าทั้งในด้านประติมากรรมและด้านจินตนาการ

ภาพปูนปั้นสมัยสุโขทัย

พระพุทธรูปสมัยสุโขทัยทั้งประเภทปั้นหล่อลอยตัว ทั้งประเภทนูนสูงและนูนต่ำนั้น มีทั้งหล่อด้วยสำริดและปูนปั้น ในเรื่องเกี่ยวกับการแสดงออกทางเทคนิค กล่าวคือลักษณะพิเศษ โดยเฉพาะเกี่ยวกับวัตถุธาตุที่ใช้ในการหล่อสำริดและปูนปั้นต่างได้รับผลคล้ายคลึงกันมาก ตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ไม่ว่าจะเป็นการปั้นหุ่นขี้ผึ้งเพื่อหล่อเป็นสำริดหรือทำเป็นปูนปั้นก็ตาม ศิลปินย่อมมีโอกาสดูถ่ายทอดความรู้สึกภายในของตนลงไปในงานปั้นขี้ผึ้งหรือปูนปั้นซึ่งเป็นวัสดุประเภทอ่อนได้ดีกว่าการจำหลักหิน

ปูนปั้นมีความสำคัญอย่างยิ่งแก่ศิลปินในสมัยทวารวดี เขมร และไทย บรรดาโบราณสถานทางสถาปัตยกรรมที่สร้างด้วยศิลาแลงหรืออิฐก็ตาม ย่อมจะโบกผิวชั้นนอกและปั้นลวดบัว ตลอดจนปั้นลวดลายตกแต่งอย่างวิจิตรอลังการ ล้วนทำด้วยปูนปั้นทั้งสิ้น

การตกแต่งด้วยปูนปั้นนั้น ประกอบขึ้นด้วยรูปมนุษย์ รูปสัตว์ และรูปจากนิทานชาดก หรือลวดลายประดับต่าง ๆ เพราะว่าปูนปั้นประกอบด้วยส่วนผสม ของปูนขาว ทราย และน้ำอ้อย ซึ่งจะแข็งตัวภายในเวลาไม่กี่ชั่วโมง ดังนั้น ศิลปินจำต้องทำงานให้เสร็จอย่างรวดเร็วด้วยฝีมืออันชำนาญ แม้ว่าอาจจะต้องแก้ไขงานนั้นโดยเสริมปูนเข้าไปในลวดลายอีกก็ตาม ความสวยงามของลวดลายประดับย่อมขึ้นอยู่กับฝีมือปั้นอันมีสัมผัสเต็มไปด้วยความรู้สึกของศิลปิน ถ้าปั้นโดยศิลปินมีสติปัญญาสูง ก็จะเห็นว่าลวดลายเหล่านั้นมีชีวิตชีวา ถ้าปั้นโดยฝีมือช่างอย่างธรรมดา ก็จะดูจืดชืด ภาพปูนปั้นนั้น แม้จะถูกลมฟ้าอากาศ โดยเฉพาะคือฝน ก็ยังแข็งแรงคงอยู่ในสภาพเดิมได้เป็นเวลานาน มีความจริงอยู่ว่า ถ้าหากไม่เป็นเพราะโบราณสถานปรักหักพังหรือถูกทำลายโดยน้ำมือของผู้ที่ลักขุดเจาะโบราณสถานและพระพุทธรูป เพื่อค้นหาของมีค่าแล้ว งานปูนปั้นที่สร้างกันไว้ทั้งหลายศตวรรษที่ผ่านมาแล้วก็คงจะยังอยู่ในสภาพที่เช่นเดิมเป็นแน่

ขนาดของพระพุทธรูปที่ปั้นด้วยปูน มิได้ทำให้ศิลปินโบราณเกิดความยากลำบากในการปั้นให้มีสัดส่วนดังตามแบบของมนุษย์ในอุดมคติแต่อย่างใด พระพุทธรูปขนาดมหึมา เช่นที่วัดสะพานหิน นอกเมืองสุโขทัยเก่า และพระพุทธรูปที่วัดพระศรี-

มหาธาตุ ในอำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัยนั้น แสดงให้เห็นถึงความประสาณกลมกลืนทางด้านประติมากรรม พร้อมด้วยควมมีชีวิตจิตใจทั้งสองสถาน ความยากลำบากในการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่เช่นนั้น มีมากมาย ซึ่งว่าโดยทั่วไปแล้ว มักจะสร้างขึ้นมาให้ดูเทอะทะไปเสียหมด แต่ความเทอะทะเช่นนั้น มิได้ปรากฏอยู่ในศิลปสุโขทัยสมัยรุ่งเรืองเลย

พระพุทธรูปปูนปั้นทั้งามๆ ในวัดเจติยเจ็ดแถว อำเภอศรีสัชนาลัย มีคุณค่าทั้งในทางสุนทรียะและทางศาสนาเป็นพิเศษโดยเฉพาะ เพราะมีฝีมือปั้นอันเต็มไป ด้วยความรู้สึกและประณีตงดงามอย่างยิ่ง แต่ตามความเห็นของข้าพเจ้า งานปูนปั้นชั้นเยี่ยม ซึ่งงามประทับใจเป็นอันมากนั้น คือพระพุทธรูปลีลาปูนปั้นนูนสูง ซึ่งประดิษฐานอยู่ในซุ้มมณฑปวัดตระพังทองกลาง นอกเมืองสุโขทัยเก่า พระพุทธรูปองค์นี้เป็นภาพเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เสด็จดำเนินด้วยทิพยลีลา ทรวดทรงของพระพุทธรูปแบบอุดมคติองค์นี้ดูมีชีวิตจิตใจที่สุด ผู้มีความรู้สึกทางด้านสุนทรียะ เมื่อได้เห็นพระพุทธรูปองค์นี้แล้ว ย่อมจะเกิดความสะเทือนใจอย่างลึกซึ้งและคงทนอยู่ตลอดกาล ที่กล่าวว่า “คงทนอยู่ตลอดกาล” นั้นเราหมายถึงความทรงจำที่มีต่องานศิลปชิ้นเอกนี้ก่อให้เกิดความรู้สึกสงบและบริสุทธิ์ผุดผ่องแก่เราอยู่เสมอ ความรู้สึกเช่นนี้จะเป็นอย่างอื่นไปไม่ได้ เพราะว่าพระพุทธรูปนั้นห่มห่ออยู่ด้วยสาระสำคัญอย่างแท้จริงของหลักธรรมในพระพุทธศาสนา กล่าวคือ ความบริสุทธิ์ทาง กายกรรม วาจากรรม และมโนกรรม

ประติมากร ผู้สร้างพระพุทธรูปองค์นี้เป็นสุนทรียะชน จึงมิได้สร้างงานสักแต่ให้คล้อยตามตัวอักษรที่อธิบายพระพุทธลักษณะของพระบรมศาสดา เช่นที่บรรยายไว้ในพระคัมภีร์ เพราะรู้ว่า ถ้าปั้นพระบาทให้เป็นไปตามพระพุทธลักษณะที่บรรยายไว้ ก็จะทำให้เกิดผลเสียต่อความประสาณกลมกลืนของพระพุทธรูปที่ตนเนรมิตขึ้น เหตุ นั้น ช่างจึงปั้นพระพุทธรูปไปตามหลักวินิจฉัยอันสูงส่งทางด้านศิลปของตน สองข้างพระพุทธรูปที่วัดตระพังทองกลางนั้น ปั้นเป็นรูปพระพรหม พระอินทร์ และเทวดาอื่น ๆ ให้มีขนาดเล็กกว่า

ความแตกต่างทางทัศนศิลป์ระหว่างพระพุทธรูปกับเทวรูปนั้น อยู่ที่เราเข้าใจในเรื่องปริมาตรของงานประติมากรรมประเภทนูนสูง ในเรื่ององค์ประกอบและในฝีมือปั้นของประติมากร ซึ่งจะแสดงให้เห็นว่า บรรดารูปเทวคาที่ล้อมรอบพระพุทธรูปนั้น บันโดยศิลปินบางคนที่มีฝีมืออ่อน

เป็นที่น่าเสียใจอย่างยิ่งที่เศียรของพระพุทธรูปองค์นี้ถูกทำลายเสียหายโดยพวกพราณล่าสมบัติ ซึ่งหวังจะค้นหาของที่มีค่าภายในพระเศียร เช่นเกี่ยวกับการค้นหาของมีค่าที่นิยมบรรจุกันไว้ในปุษนีวัตถุหรือภายในปุษนีสถานมีมาแต่สมัยโบราณ

จิตรกรรมสมัยสุโขทัย

เป็นสิ่งเศร้าใจยิ่งนักที่งานจิตรกรรมของสุโขทัยได้ชำรุดเสียหายไปโดยสิ้นเชิงที่เหลืออยู่บ้างก็เพียงส่วนที่เป็นลวดลายประดับเท่านั้น ตรวจดูจากจิตรกรรมฝาผนังในวัดเจติยเจ็ดแถว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย เราพอจะกำหนดได้ว่างานจิตรกรรมแห่งนี้มีอายุอยู่ในตอนปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๙ เมื่อสองปีที่แล้วมา นายธนิต อยู่โพธิ์ อธิบดีกรมศิลปากร ได้มอบหมายให้นายเฟื้อ หริพิทักษ์ ไปทำการคัดลอกจิตรกรรมฝาผนังดังกล่าวอย่างรักษาดั้งเดิมที่สุดไว้ ที่ทำไว้ได้ดังนั้นก็นับเป็นเคราะห์ดีเหลือเกิน เพราะขณะนี้ จิตรกรรมดังกล่าวนี้ได้ลบเลือนจนมองเกือบไม่เห็นอยู่แล้ว

งานจิตรกรรมฝาผนังของไทยนั้น* เริ่มต้นด้วยการจำหลักลายเส้นลงบนแผ่นหิน ในสมัยต่อมา ความงามของศิลปประเภทนี้ จึงขึ้นอยู่กับการเล่นออกซึ่งความรู้สึกด้วยลายเส้น จิตรกรรมฝาผนังของไทยเป็นศิลปประเภทสองมิติ ซึ่งเป็นคนละแบบกับศิลปประเภทสามมิติของตะวันตกทีเดียว

แน่นอน ภาพจำหลักลายเส้นบนแผ่นหินที่วัดศรีชุม จังหวัดสุโขทัยนั้น จำหลักขึ้นโดยพระภิกษุสงฆ์ชาวลังกา ซึ่งเข้ามายังกรุงสุโขทัย เพื่อประกาศพระพุทธศาสนา ลัทธิหินยานแก่ประชาชนชาวไทย และช่างไทยบางพวกก็ได้ช่วยกระทำการจำหลักภาพ

* ผู้สนใจใคร่ทราบเรื่องเกี่ยวกับจิตรกรรมฝาผนังโดยละเอียดโปรดดู “วิวัฒนาการแห่งจิตรกรรมฝาผนังของไทย” ฉบับพิมพ์ของกรมศิลปากร พ.ศ. ๒๕๐๒

ลายเส้นนั้นด้วย อันที่จริง ภาพจำหลักลายเส้นซึ่งองค์ประกอบเป็นเรื่องพุทธประวัติ และชาตกต่าง ๆ เหล่านั้น เห็นได้ชัดว่ามีลักษณะเป็นแบบอย่างของอินเดีย แต่รูปคน และสัตว์วางรูปก็แสดงให้เห็นความรู้สึกเป็นแบบไทย ด้วยเหตุนี้เอง เราจึงเชื่อว่า มีศิลปินไทยบางคนได้ร่วมทำงานจำหลักภาพลายเส้นเหล่านั้นด้วย

ผู้ที่ไปชมภาพจำหลักลายเส้นบนแผ่นหินที่วัดศรีชุม จะสังเกตเห็นได้ว่า แผ่นหินเหล่านั้นไม่เข้ากันกับผนังของถ้ำมณฑปเลย ที่เป็นเช่นนั้น แสดงให้เห็นว่าแผ่นภาพจำหลักลายเส้นเหล่านั้น ได้กระทำขึ้นไว้สำหรับตกแต่งสิ่งก่อสร้างแห่งอื่น ซึ่งยังมีได้สร้างขึ้น หรือหากสร้างขึ้นแล้ว ก็คงปรักหักพังเสียหายไปแล้ว และโดยที่แผ่นภาพจำหลักลายเส้นเหล่านั้นเป็นงานบุญงานกุศล จึงมีผู้นำมาผืนไว้ภายในช่องผนังมณฑปของวัดศรีชุม

ในระหว่างแผ่นภาพจำหลักลายเส้นเหล่านี้กับภาพเขียนเก่าแก่ที่สุดในวัดเจติยเจ็ดแถว อำเภอศรีสัชชนาลัยนั้น มีแบบอย่างอันแตกต่างกันอยู่มาก ตามที่ได้กล่าวแล้วข้างต้นว่า แผ่นภาพจำหลักลายเส้นนี้มีองค์ประกอบเป็นเรื่องพุทธประวัติและชาตกต่าง ๆ ส่วนองค์ประกอบภาพเขียนที่วัดเจติยเจ็ดแถว ท้องเรื่องที่กำหนดขึ้นเป็นภาพลายเส้นโค้งสูงทำอยู่ในเส้นระดับมีพระพุทธรูปประทับนั่ง หนาบด้วยภาพเหล่าท้าวพระยามหาภักษัตริย์นั่งเฝ้ากระทำการสักการะบูชาอยู่ข้าง ๆ ท้องเรื่องเช่นนี้ได้นิยมทำกันอยู่ทั่วไป และกระทำติดต่อกันเรื่อยมาจนถึงตอนกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๒

ในภาพเขียนที่วัดเจติยเจ็ดแถว สิ่งซึ่งกระตุ้นให้เกิดความสนใจแก่เรายิ่งขึ้นก็คือ ความแตกต่างของแบบอย่างระหว่างองค์พระพุทธรูปกับรูปอื่น ๆ เพราะองค์พระพุทธรูปนั้นมีลักษณะมาเป็นแบบพระพุทธรูปสมัยสุโขทัยแล้ว แต่บรรดารูปของท้าวพระยามหาภักษัตริย์ยังคงมีลักษณะให้เห็นเป็นศิลปะแบบลังกาอยู่ ความแตกต่างดังนี้ นับว่ามีความสำคัญอย่างมากในการที่จะทำความเข้าใจกับศิลปะของไทย ว่าที่จริงแล้ว รูปขอบรอบนอกอันอ่อนไหวฉิวฉวย ขององค์พระพุทธรูปแบบสุโขทัยและความวิจิตรบรรจงในส่วนละเอียดต่าง ๆ นั้น เกี่ยวโยงไปถึงลักษณะและอุปนิสัยใจคอของชนชาติไทยอยู่ด้วย ถ้าเราศึกษาความเป็นไปของชนชาติไทย ตลอดจนสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ก็

จะเห็นได้ว่ามีลักษณะรูปร่างทรวดทรงทางกายวิภาคเช่นเดียวกันกับ พระพุทธรูปสมัยสุโขทัย แม้แต่รูปใบหน้าของชาวสุโขทัยบางคน เราก็อาจพบว่าเหมือนพระพักตร์พระพุทธรูปหล่อสมัยสุโขทัยด้วย

สีที่ใช้เขียนภาพในวัดเจติยเจ็ดแถว ได้แก่ สีขาว สีแดง และสีดำ กล่าวคือสีที่แสดงออกมาเป็นสีประเภทเอกรงค์ และงานจิตรกรรมของไทยที่ใช้สีจำพวกเอกรงค์เช่นนี้ ยังคงใช้กันสืบมาจนถึงสมัยหลังๆ นี้ ลักษณะเช่นนี้ชวนให้คิดเห็นว่า งานจิตรกรรมสมัยสุโขทัยนั้น เลียนแบบอย่างลักษณะของงานประติมากรรมอยู่บ้างไม่มากนัก

ด้วยเหตุนี้ จึงเห็นได้ว่า ศิลปินสมัยสุโขทัยได้บรรจุลักษณะพิเศษโดยเฉพาะของชนเชื้อชาติไทยไว้ในงานประติมากรรมของตนเอง ซึ่งลักษณะของเชื้อชาติเหล่านั้นได้ถ่ายทอดจากงานประติมากรรมมาสู่งานจิตรกรรมอีกต่อหนึ่งด้วย และลักษณะของเชื้อชาติดังกล่าวนั้น เราอาจพบเห็นในงานศิลปทุกยุคทุกสมัย ไม่เฉพาะแต่ในงานศิลปสมัยปัจจุบัน เพราะว่าศิลปินปัจจุบันนั้น จะโดยจิตสำนึกหรือปราศจากจิตสำนึกก็ตาม ได้ยอมรับเอาความบันเทิงใจจากศิลปแห่ง 'ยุคทอง' ของเราไว้ เรื่องนี้ไม่เกี่ยวกับความรู้สึกของการลอกเลียนแบบ หรือความปรารถนาที่จะเนรมิตศิลปในลัทธินิยมการฟื้นฟูศิลปของยุครุ่งเรืองแต่อย่างใด หากแต่เป็นดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ว่าเป็นเพราะศิลปินสมัยสุโขทัยได้ประทับใจลักษณะที่แท้จริงของชนชาติไทยลงไว้ในศิลปของตน และลักษณะของเชื้อชาติดังกล่าวนี้ จะดำรงคงอยู่ชั่วกาลนิรันดร์

อิทธิพลอันยิ่งใหญ่ของศิลปสุโขทัยนี้มีอยู่ทั่วไปในแบบอย่างอื่นๆ ของศิลปไทย ซึ่งอาจสังเกตเห็นได้จากพระพุทธรูปในภาคเหนือและในสมัยอยุธยาด้วย

ในพุทธศตวรรษที่ ๒๐ พระพุทธรูปสมัยสุโขทัยยังให้อิทธิพลแก่พระพุทธรูปทางภาคเหนือในด้านจิตใจมากขึ้น ทั้งฝีมือในการปั้นให้งดงามถูกต้องตามหลักกายวิภาคยิ่งขึ้น และในบางครั้ง จากการที่ศิลปของทั้งสองสกุล กล่าวคือ สกุลช่างสุโขทัยกับสกุลช่างทางภาคเหนือ ได้ผสมคลุกเคล้ากัน ก่อให้เกิดผลดีขึ้นเป็นพิเศษ ดังจะเห็นได้ เช่น พระประธานปางสมาธิ (พระศรีศากยมุนี) ในพระวิหารหลวง วัดสุทัศน์เทพวราราม

กรุงเทพ ฯ เป็นความจริงที่พระพุทธรูปสำริดองค์นี้ อาจนับได้ว่าเป็นงานศิลปฝีมือเยี่ยมชิ้นหนึ่งในงานพุทธศิลป์

ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๒๑ เป็นต้นมา พระพุทธรูปที่สร้างในสมัยอยุธยา แม้ว่าจะเลียนแบบอย่างลักษณะของพระพุทธรูปสมัยสุโขทัยด้วยก็ตาม แต่ก็ไม่ใช่จะบรรลุผลถึงขั้นมาตรฐานของงานศิลปชั้นสูง อันที่จริง พระพุทธรูปสำริดที่สร้างขึ้นในสมัยอยุธยานั้น มักจะสร้างเลียนแบบจากพระพุทธรูปชั้นสูงของสมัยก่อน ๆ ไม่มากนักน้อย แต่ก็มีน้อยองค์ที่จะมีความงามเป็นพิเศษ

เครื่องปั้นดินเผาสมัยสุโขทัย

คุณลักษณะของเครื่องปั้นดินเผาชิ้นนี้ เกี่ยวกับทรงรูปนอก ซึ่งด้วยเหตุนี้ จึงมีความสัมพันธ์กับงานประติมากรรม เพราะทั้งนี้ เมื่องานประติมากรรมของสมัยสุโขทัยเป็นงานศิลปที่เต็มไปด้วยความยิ่งใหญ่ งานเครื่องปั้นดินเผาของสมัยสุโขทัยจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งด้วย งานเครื่องปั้นดินเผาของสมัยอยุธยาที่เรียกกันว่า 'เบญจรงค์' นั้นตกแต่งประดับประดาให้มีสีหลายสี ด้วยเหตุนี้จึงมีความสัมพันธ์กับงานประติมากรรมและงานจิตรกรรมทั้งสองอย่าง แต่เครื่องปั้นดินเผาของสุโขทัยและสวรรคโลกนั้นใช้สีเป็นเอกรงค์ ความงดงามจึงขึ้นอยู่กับรูปทรงอันวิจิตรบรรจง สีสันนุ่มนวลที่ใช้เคลือบเครื่องปั้นดินเผาสมัยสุโขทัย โดยทั่วไป เป็นสีเขียวใช้กาที่งามมาก

งานเครื่องปั้นดินเผาที่ใช้กว้างขวางมาก เป็นจำพวกกระถางแจกันที่ทำขึ้นไว้มากมายหลายขนาด และตามความต้องการต่าง ๆ กัน มีตั้งแต่ขนาดเล็ก ๆ สำหรับใส่ดอกไม้และน้ำมัน ไปจนถึงตุ่มใส่ น้ำขนาดใหญ่ ทรงรูปนอกของกระถางแจกันที่เผาจากเตาสวรรค์โลกและสุโขทัย นับว่ามีชื่อเสียงโด่งดังมาก ทั้งในด้านความวิจิตรและความสมบูรณ์อย่างหาที่ติมิได้ คุณสมบัติเช่นนี้ย่อมมีอยู่ในเครื่องปั้นดินเผาชิ้นฝีมือโดยเฉพาะเท่านั้น เพราะเป็นดังได้กล่าวมาแล้ว งานศิลปประเภทนี้ จึงนับเป็นสาขาหนึ่งของประติมากรรม งานเครื่องเคลือบนี้ใช้เป็นส่วนประกอบของงานสถาปัตยกรรมอยู่ด้วยเป็นอย่างมาก อาทิ เช่น กระเบื้องมุงหลังคาเคลือบด้วยสีน้ำเงินแกมเขียวหม่น บราลี

รูปสามเหลี่ยม ใช้เป็นเครื่องตกแต่งสันหลังการูปมกระ ใช้แต่งมุมฐานของหน้าบัน รูป
สิงห์ รูปยักษ์มาร และอื่น ๆ ล้วนแต่เป็นงานเครื่องเคลือบทั้งสิ้น ยังมีบรรดาเครื่อง
ภาชนะที่ใช้ในบ้านและในพิธีต่าง ๆ อีกมากมายและสวยงามมาก ส่วนตุ๊กตาดินเผาเล็ก ๆ
ที่ใช้ในพิธีเกี่ยวกับภุมมิกกระทำกันขึ้นไว้มิใช่น้อย ตุ๊กตาเหล่านี้ แม้จะดูฝีมือหยาบ แต่
ก็มีคุณค่าในการแสดงออกซึ่งความรู้สึกทางศิลปอันเป็นไปอย่างธรรมชาติ จำพวกตุ๊กตา
เคลือบขนาดเล็กปั้นเป็นรูปช้างและสัตว์อื่น ๆ บางอย่างก็แสดงให้เห็นถึงความเป็นจริง
อย่างน่าค้นหาชม

กล่าวทางด้านเทคนิค งานเครื่องปั้นดินเผาสมัยสุโขทัยนั้น นับเป็นสิ่งวิเศษ
ยิ่งยวดในข้อที่ว่า สามารถแข่งขันกับงานเครื่องปั้นดินเผาของจีนในตลาดต่างประเทศ
ได้เป็นอย่างดีในสมัยนั้น ประเทศญี่ปุ่นได้สะสมงานเครื่องปั้นดินเผาของไทยเราไว้มาก
แม้ในปัจจุบันนี้ ก็ยังเป็นของที่รู้จักกันไปทั่วโลก ดินที่ใช้ทำเครื่องปั้นดินเผา เป็นดิน
เป็นที่มีคุณภาพดี หลังจากที่ได้รับกระแสไฟฟ้าแรงสูงแล้ว จะแข็งมาก การเคลือบก็
นับได้ว่าเป็นเยี่ยม น้ำยาจับผิวสนิทแน่น ภาชนะและกระถางแจกันต่าง ๆ นิยมใช้น้ำยา
เคลือบสีเขียวไข่กา ที่เรียกกันว่า เซลาดอน (Celadon) และมักจะมีลวดลายเขียนด้วย
สีดำหรือน้ำหนักสีค่อนข้างแก่ ซึ่งเป็นสีเดียวกับภาชนะ แจกันบางใบมีสีพื้นเป็นสีขาว
และเขียนลวดลายเป็นสีดำ แต่ตามปกติ สีขาว (ซึ่งมักจะแกมเหลืองหม่น ๆ) นั้น ใช้
เคลือบงานประติมากรรมประเภทตกแต่ง เช่น ตัวมกระ สิงห์ ยักษ์มารและอื่น ๆ ลายเส้น
ที่เขียนลงบนสิ่งของเหล่านี้ใช้สีดำ หรือสีน้ำตาล สีที่ใช้เคลือบงานเครื่องปั้นดินเผาลง
อย่างใช้ไปอีกสีหนึ่ง คือ สีดินเหลืองหม่นบางครั้งก็ขูดลวดเส้นดิน ๆ ลงไปบนผิวของ
เครื่องปั้นดินเผาแทนลวดลาย ซึ่งเขียนด้วยสีแก่ ुकุล้ายกับเครื่องปั้นดินเผาของจีน
สมัยราชวงศ์ซ้อง

กล่าวกันว่า เตาเครื่องปั้นดินเผาที่สุโขทัยและสวรรคโลกนั้น สร้างขึ้นโดย
ช่างจีน ซึ่งเป็นความจริงที่พิจารณาเห็นได้ เพราะจีนได้รับผลสำเร็จอันยิ่งใหญ่ในศิลปะ
ประเภทนี้มาตั้งแต่สมัยราชวงศ์ถังและราชวงศ์ซ้อง

เป็นการแน่นอนที่เราได้เป็นหนี้บุญคุณชาวจีนที่ได้ให้ความรู้ทางวิชาการ
เผาและเคลือบแก่เรา แต่ก็ใคร่ขอเน้นไว้ด้วยว่า คุณค่าทางศิลปของเครื่องปั้นดินเผา
ของเรานั้นเป็นศิลปของไทยแท้ เมื่อเราชื่นชมเครื่องปั้นของจีนกันอย่างยิ่ง ก็อดที่จะ
กล่าวเสียมิได้ว่า รูปทรงของเครื่องปั้นดินเผาของจีนนั้น ขึ้นอยู่กับรสนิยมตามแบบ
โบราณ อันเป็นที่นิยมกันในหมู่ชาวจีนเท่านั้น ชาวต่างประเทศอาจไม่นิยมชมชอบก็ได้
ส่วนเครื่องปั้นดินเผาสุโขทัยและสุพรรณภูมิ เป็นที่นิยมกันทั่วไปอย่างกว้างขวาง ข้อ
สังเกตดังกล่าวนี้ มุ่งหมายกล่าวเฉพาะในค่านิยมที่นิยม และมีความเห็นว่า
งานเครื่องปั้นดินเผาทั้งของจีนและของไทย มีลักษณะพิเศษของตนแตกต่างกัน ซึ่งขึ้น
อยู่กับความรู้สึกทางศิลปอันแตกต่างกันของประชาชนในชาติทั้งสอง

ประวัติศาสตร์สุโขทัย

จิรา จงกล เรียบเรียง

หลักฐานในการศึกษาประวัติศาสตร์ชนชาติไทยนั้นมีอยู่น้อยมาก เราจึงทราบประวัติของชนชาติไทยก่อนสมัยอยุธยาอย่างเลือนลาง เชื่อกันว่าชนชาติไทยมีถิ่นฐานตั้งเดิมอยู่แถบแม่น้ำแยงซีในประเทศจีน และตั้งราชวงศ์น่านเจ้า แล้วจึงอพยพเข้ามาอยู่ในสุวรรณภูมิ ความเชื่อดังกล่าวได้มีนักประวัติศาสตร์ชาติต่าง ๆ แสดงความเห็นขัดแย้ง และส่วนใหญ่มีความโน้มเอียงเชื่อว่ากษัตริย์ราชวงศ์น่านเจ้า น่าจะไม่ใช่ชนชาติไทย แต่เป็นชนชาติตระกูลทิเบต—พม่า และชนชาติไทยอาจเป็นชนกลุ่มหนึ่งในน่านเจ้า ข้อเสนอดังกล่าวก็ไม่มีผู้ใดสามารถวินิจฉัยตัดสิน เพราะไม่มีหลักฐานแน่ชัดที่จะพิสูจน์ได้

หลักฐานทางโบราณคดีปรากฏชัดว่า ในดินแดนประเทศไทยเป็นดินแดนที่มีคนอยู่อาศัยตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ยุคหินเก่า ยุคหินใหม่ และยุคสำริด และดินแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความเจริญก่อนดินแดนภาคกลาง ในขณะที่ดินแดนภาคกลางยังเป็นยุคหินใหม่นั้น ดินแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นยุคสำริด มีอายุถึง ๕๐๐๐ ปี ครั้นเมื่อวัฒนธรรมอินเดียได้เข้ามาสู่ดินแดนภาคพื้นเอเชียอาคเนย์ เมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ ๖ ก็ได้ปรากฏมีอาณาจักรโบราณหลายอาณาจักรในภาคพื้นส่วนนี้ อาทิเช่น อาณาจักรฟูนาน อาณาจักรทวารวดี อาณาจักรศรีวิชัย ฯลฯ และเมื่ออาณาจักรกัมพูชามีอำนาจขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๘ ก็ได้แผ่อิทธิพลมายังดินแดนประเทศไทย ซึ่งทางโบราณคดีเรียกว่าสมัยลพบุรี หลังจากนั้นจึงได้ปรากฏเรื่องความเป็นใหญ่ของชนชาติไทยในอาณาจักรสุโขทัย และอาณาจักรลพบุรีในพุทธศตวรรษที่ ๑๘

ตำนานและพงศาวดารเกี่ยวกับชนชาติไทยในภาคเหนือของประเทศไทยมีอยู่หลายฉบับ เช่น พงศาวดารโยนก พงศาวดารเหนือ ตำนานมูลศาสนา ชินกาลมา-

ลีปกรณ์ เป็นต้น ซึ่งให้ความรู้ที่ชนชาติไทยได้มาตั้งหลักแหล่งอยู่ในภาคเหนือ และอพยพไปสร้างบ้านสร้างเมืองในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ส่วนในดินแดนภาคเหนือก็มีผู้ครองนครสืบกันมาและตั้งเป็นอาณาจักรล้านนาไทย

ประวัติศาสตร์ราชวงศ์สุโขทัยเริ่มขึ้นเมื่อพ่อขุนบางกลางท่าวเจ้าเมืองบางยาง และพ่อขุนผาเมือง เจ้าเมืองราด ร่วมมือกันกำจัดขอม หลักฐานจากศิลาจารึกปรากฏว่าเมืองสุโขทัยก่อนที่ขอมสมมาโคโหลญล่ำพงมาครอบครองนั้น พ่อขุนนาวนำถมบิดาพ่อขุนผาเมืองเคยครองอยู่ก่อน พ่อขุนผาเมืองเองก็ได้รับยกย่องจากพระเจ้ายโสรปุระ (นครธมโบราณ ถึงกับยกพระธิดาชื่อนางสีชมหาเทวีให้เป็นมเหสี พร้อมทั้งมอบพระแสงขรรค์ชัยศรี แต่งตั้งเป็นกมรเตงอัญศรีอินทราทิตย ศิลาจารึกหลักที่ ๒ ได้บรรยายเหตุการณ์สู้รบกับพ่อขุนบางกลางท่าวเพื่อป้องกันเมืองศรีสัชนาลัย พ่อขุนบางกลางท่าวจึงส่งข่าวให้พ่อขุนผาเมืองเข้ายึดกรุงสุโขทัย แล้วทั้งสองก็พร้อมกันรบชนะขอมได้แตกพ่ายไป เมื่อได้กรุงสุโขทัยแล้ว พ่อขุนผาเมืองได้อภิเษกพ่อขุนบางกลางท่าวเป็นกษัตริย์กรุงสุโขทัย มอบพระแสงขรรค์ชัยศรี และทินนามของตนเองแก่พ่อขุนบางกลางท่าว

การที่พ่อขุนผาเมืองลูกพ่อขุนศรีนาวนำถมแห่งกรุงสุโขทัยไม่ขึ้นครองกรุงสุโขทัยกลับยกให้แก่พ่อขุนบางกลางท่าวก็เป็นเรื่องที่น่าคิดหาเหตุผลอยู่ ประการหนึ่งน่าจะเชื่อได้ว่า ผู้ที่เป็นต้นคิดกำจัดขอมตั้งอาณาจักรไทยเป็นอิสระ คงจะเป็นพ่อขุนบางกลางท่าว แล้วขอความร่วมมือพ่อขุนผาเมือง อีกประการหนึ่งพ่อขุนผาเมืองก็มีมเหสีเป็นธิดาพระเจ้ากรุงยโสรปุระ คงเห็นว่าตนเองไม่เหมาะสมที่จะขึ้นเป็นกษัตริย์นอกจากนั้นพ่อขุนผาเมือง และพ่อขุนบางกลางท่าวอาจมีความสัมพันธ์เกี่ยวดองกันยิ่งกว่าเป็นพระสหายก็ได้

เมื่อพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ขึ้นครองกรุงสุโขทัยแล้ว ความปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ ๑ ว่าได้ทำสงครามชนช้างกับพ่อขุนสามชน เจ้าเมืองฉอด แสดงว่าสภาพบ้านเมืองของกลุ่มชนชาติไทยในพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ต่างตั้งตัวปกครองกันอยู่เป็นรัฐอิสระ พ่อขุนสามชนคงจะมีกำลังมากอยู่ในบรรดาเจ้าผู้ครองเมืองทั้งหลาย จึงยกทัพมารบเพื่อแย่งความเป็นใหญ่แต่สู้ไม่ได้ต้องพ่ายแพ้ไป ในรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหง เป็นสมัยที่กรุงสุโขทัยมีอำนาจมาก ความในจารึกกล่าวว่า “อาจปราบฝูงข้าศึก มีเมืองกว้างขวางหลายปราบเบืองตะวันออก รอดสระหลวงสองแคว ลุมบาจายสกาทำผึ่งของ ถึงเวียงจันทรวีญคำเป็นที่แล้ว เบืองหัวนอนรอดคนที่ พระบาง แพรก สุวรรณภูมิ ราชบุรี เพชรบุรี ศรีธรรมราช ผึ่งทะเลสมุทรเป็นที่แล้ว เบืองตะวันตก รอดเมืองฉอด เมือง... หงสาวดี สมุทห่าเป็นแดน เบืองดินนอนรอดเมืองแพร่เมืองน่าน เมือง... เมืองพลัวพันผึ่งของเมืองชะวาเป็นที่แล้ว” ข้อความดังกล่าวเป็นที่เข้าใจกันว่า แสดงถึงอาณาเขตไทยในรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหงซึ่งกว้างใหญ่ไพศาลมาก จึงมีผู้ตั้งข้อสงสัยว่า เรื่องอาณาเขตแผ่ไพศาลนั้น จะมีข้อเท็จจริงเพียงไร ในสมัยนั้นการคมนาคมก็ไม่สะดวก สุโขทัยก็เพิ่งเริ่มก่อร่างสร้างตัว จะมีความสามารถแผ่อาณาเขตลงไปถึงแหลมมะลายูที่เดียวหรือ อาจมีอาณาเขตที่แท้จริงอยู่เพียงกรุงสุโขทัย และเมืองลูกหลวง ร่ายรอบสี่ทิศ ได้แก่ ศรีสัชนาลัย สองแคว สระหลวง และชากังราว เรื่องนี้ถ้าจะพิจารณาว่าศิลาจารึกควรจะเชื่อถือได้เพียงไรนั้น ต้องคำนึงถึงความจริงประการหนึ่งว่า ศิลาจารึกนั้นเขียนขึ้นเพื่อปักไว้ให้คนอ่านไม่ใช่บันทึกส่วนตัว ฉะนั้นข้อความในจารึกต้องเป็นเรื่องจริงที่ประกาศให้คนทราบ และในรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหงเราทราบว่าทรงเป็นมิตรกับพ่อขุนเมงรายแห่งอาณาจักรลานนา ฉะนั้นอาณาเขตกรุงสุโขทัยจึงไม่ได้แผ่ขึ้นไปทางเหนือ แต่ลงไปทางใต้ ทางตะวันออก และตะวันตก หากการแสดงอาณาเขตจะเป็นเพียงใส่ชื่อเมืองที่รู้จักอยู่ในยุคนั้นแล้วก็น่าที่จะไม่เว้นอาณาจักรลานนา

อย่างไรก็ตามน่าจะพิจารณาได้ว่า การแผ่อาณาเขตของพ่อขุนรามคำแหงนั้น คงไม่ใช่การใช้แสนยานุภาพปราบปรามทั้งหมด คงจะทรงใช้นโยบายทางการเมืองทำให้หัวเมืองใหญ่น้อยยอมยกให้กรุงสุโขทัยเป็นใหญ่ แคว้นแคว้นไทยน้อยใหญ่ ซึ่งเคย

เป็นอิสระมาก่อนก็ยกยอมรับรองอำนาจของกรุงสุโขทัย และแต่ละเมืองต่างก็ปกครองตนเอง พระเจ้าฟ้ารั่ว กษัตริย์มอญก็มีเรื่องราวกล่าวว่า เดิมชื่อ มะกะโท เข้ามาอาศัยรับราชการอยู่กับพ่อขุนรามคำแหงแล้วลักพาพระธิดาพ่อขุนรามคำแหงไปมาะตะมะ ภายหลังได้ตั้งตัวเป็นใหญ่ พ่อขุนรามคำแหงทรงกระทำพิธีราชาภิเศกมะกะโทเป็นพระเจ้าฟ้ารั่ว

ศิลาจารึกหลักที่ ๑ ได้กล่าวว่าพ่อขุนรามคำแหงทรงปกครองประชาชนอยู่ร่มเย็นเป็นสุขด้วยทศพิธราชธรรม ใครมีทุกข์ร้อนต้องการความยุติธรรมก็ไปสั่นกระดิ่งที่แขวนไว้ที่ประตูพระราชวัง พ่อขุนรามคำแหงก็จะเสด็จออกทรงไต่ถามสาเหตุและทรงพิจารณาให้ความเป็นธรรม กลางดงตาลมีพระแท่นมนังคศิลาเป็นที่ประทับว่าราชการในวันธรรมดา ในวันพระใช้เป็นธรรมมาสน์ให้พระสงฆ์แสดงพระธรรมเทศนาแก่ประชาชน ลักษณะความเป็นอยู่ดังกล่าว เห็นได้ว่าเป็นการปกครองแบบพ่อปกครองลูก หรือพ่อเมืองปกครองลูกเมือง ในลักษณะการปกครองเมืองเล็กๆ ไม่ใช่อาณาจักรกว้างใหญ่ไพศาล แสดงว่าเมืองอื่นๆ ก็มีผู้ครองเมือง หรือมี “ขุน” ปกครองกันเองแบบเจ้าผู้ครองนครมีอำนาจเต็มในการเก็บส่วยสาอากรภายในเมืองของตน ในศิลาจารึกหลักที่ ๓. มีรายชื่อเจ้าเมืองที่เป็น “ขุน” และขุนทั้งหลายถ้าประพฤติมิชอบก็อาจถูกถอดได้ “ขุนไคกระทำชอบด้วยธรรม ดังอัน ขุนผู้้นั้น . . . ก็นเมืองเหิงนานแก่กมผู้ไคกระทำชอบด้วยธรรม ดังอันขุนผู้้นั้นบมียืนเยิงเหิงนานเลย”

พ่อขุนรามคำแหง ทรงมีพระบรมเชษานุภาพ เป็นที่ยำเกรงของหัวเมืองน้อยใหญ่ การปกครองแบบกระจายอำนาจของพ่อขุนรามคำแหงเป็นวิธีการที่ยากมาก ถ้าพระเจ้าแผ่นดินไม่มีเชษานุภาพแล้วหัวเมืองต่างๆ ก็ไม่เกรงพระบารมี ย่อมยากที่จะรักษาอาณาจักรให้กว้างใหญ่ไพศาลได้ และด้วยเหตุนี้จึงปรากฏว่าเมื่อสิ้นรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหงแล้ว เมืองน้อยใหญ่ต่างๆ ก็พากันแยกตัวเป็นอิสระ พระเจ้าลิไทยต้องทรงรวบรวมหัวเมืองต่างๆ เข้าไว้ได้อีกครั้งหนึ่ง แต่ภายหลังรัชกาลพระเจ้าลิไทยแล้วกษัตริย์ราชวงศ์สุโขทัยก็ไม่สามารถจะรวบรวมเมืองใหญ่น้อยได้อีก คนไทยในอาณาจักรอยุธยาที่มีอำนาจขึ้นทางใต้ พระเจ้าอู่ทองทรงสถาปนากรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ในปี พ.ศ. ๑๘๘๓ กรุงสุโขทัยก็ไม่สามารถจะล้มอำนาจอยุธยาได้ เมื่อกำลังพระเจ้าแผ่นดินอ่อนลง ก็ต้อง

อ่อนน้อมต่อกรุงศรีอยุธยาในปี ๑๙๒๑ และในที่สุดก็ถูกกษัตริย์กรุงศรีอยุธยาล้มอำนาจหมดสิ้นเมื่อพระมหากษัตริย์ราชที่ ๔ สิ้นพระชนม์ ในปี ๑๙๘๑ กรุงสุโขทัยก็ถูกรวมเป็นอาณาจักรเดียวกับกรุงศรีอยุธยา

พระนามของกษัตริย์กรุงสุโขทัยในปัจจุบันได้มีการชำระสอบสวนหลักฐานที่พบใหม่ ในระหว่างที่กรมศิลปากรได้ทำการขุดแต่งบูรณะเมืองเก่าสุโขทัย ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๖ เป็นต้นมา ได้พบหลักฐานช่วยการศึกษาประวัติศาสตร์สุโขทัยมาก ได้พบศิลาจารึกที่สำคัญอีกหลายหลัก โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุเป็นจำนวนมาก เมืองสุโขทัย กำแพงเพชร และศรีสัชนาลัย ปรากฏมีโบราณสถานใหญ่โต ทั้งสถาปัตยกรรมและประติมากรรม เป็นพยานหลักฐานให้เห็นความเจริญรุ่งเรือง และความยิ่งใหญ่ของสมัยสุโขทัยได้เป็นอย่างดี สุโขทัยอุดมสมบูรณ์ร่มเย็นเป็นสุข มีน้ำบริบูรณ์ มีสรีระภคย์ทำนบกั้นน้ำเพื่อการชลประทาน มีเตาเผาเครื่องสังคโลก เป็นอุตสาหกรรมขึ้นชื่อ ส่งเป็นสินค้าออกไปถึงแหลมมะลายู สุมาตรา อินโดนีเซีย บอเนียว ฟิลิปปินส์ พ่อขุนรามคำแหงทรงประดิษฐ์ฐานพระพุทธรูปศาสนาหินยานลัทธิลังกาวงศ์สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ศิลปกรรมมากมายหลายหลัก จะสรรเสริญความยิ่งใหญ่ของกษัตริย์สองพระองค์ คือ พ่อขุนรามคำแหง และพระเจ้าลิไทย

ในการขุดแต่งบูรณะสุโขทัยได้พบศิลาจารึกหลักที่ ๔๕ ที่วิหารสูง บริเวณวัดมหาธาตุ มีข้อความเรื่องราวการกระทำสัตย์สาบานระหว่างหลานกับปู่ คือกษัตริย์สุโขทัยและเจ้าเมืองน่านใน พ.ศ. ๑๙๓๕. ทำให้ได้พบรายพระนามกษัตริย์ราชวงศ์พระร่วง ซึ่งว่าไว้ดังนี้ “ปู่ขุนจิต ขุนจอต ปู่พระยาอินทราทิตย์ ปู่พระยาบาล ปู่พระยารามราช ปู่ไส ... สงคราม ปู่พระยาเลอไทย ปู่พระยาร่วงนำดม ปู่พระยามหาธรรมราชา พ่อเจ้าเมืองพ่อเลอไทย” ข้อความในจารึกอ้างบรรพบุรุษ เป็นพยานในการให้สัตย์สาบานร่วมป้องกันข้าศึก ซึ่งมีทั้งทางเหนือและทางใต้ และยังได้พบจารึกหลักที่ ๖๔ เป็นข้อความของเจ้าเมืองน่าน ให้คำสัตย์สาบานจะร่วมมือกับกษัตริย์กรุงสุโขทัย คล้ายกับทำขึ้นคู่กับหลักที่ ๔๕ ศิลปจารึกที่ได้พบใหม่อีกหลายหลักช่วยให้ทราบข้อมูลประวัติศาสตร์มากขึ้น

ศิลาจารึกวัดโคกโศการาม (หลักที่ ๔๓) ทำให้ทราบว่ามีพระมหาธรรมราชาที่ ๒ อีกองค์หนึ่ง ก่อนพระเจ้าไชยลอไทย

ดร. ประเสริฐ ณ. นคร* ได้ศึกษาค้นคว้าและตรวจสอบชำระศักราชรัชสมัย กษัตริย์ราชวงศ์สุโขทัยหรือราชวงศ์พระร่วง ซึ่งเป็นข้อเสนอที่ประกอบด้วยหลักฐานที่พบในปัจจุบัน ได้ลำดับรัชกาลกษัตริย์แห่งกรุงสุโขทัยไว้ดังนี้

๑. พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ เสวยราชย์ระหว่าง พ.ศ. ๑๗๖๒ — ๑๗๘๑ ไม่ปรากฏปี
สวรรคต

๒. พ่อขุนบานเมือง

๓. พ่อขุนรามคำแหง ประมาณ พ.ศ. ๑๘๒๒ — ๑๘๔๒

๔. พระยาเลอไทย

๕. พระยางั่วนำถม

๖. พระมหาธรรมราชาที่ ๑ ลีไทย เสวยราชย์ พ.ศ. ๑๘๕๐ สวรรคตระหว่าง
พ.ศ. ๑๘๖๑ — ๑๘๖๗.

๗. พระมหาธรรมราชาที่ ๒ เสวยราชย์ถึงประมาณ พ.ศ. ๑๘๔๒.

๘. พระมหาธรรมราชาที่ ๓ ไสยลอไทย เสวยราชย์ถึง พ.ศ. ๑๘๖๒

๙. พระมหาธรรมราชาที่ ๔ บรมपाल เสวยราชย์ถึงประมาณ พ.ศ. ๑๘๘๑

นามบรรพบุรุษกษัตริย์สุโขทัย ในจารึกหลักที่ ๔๕ ที่ปรากฏนามใหม่ จาก
ที่เคยกำหนดกันไว้อีก ๒ นามคือ “ปู่ไสสงคราม และปู่พระยางั่วนำถม” นักประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่ลงความเห็นว่านามทั้งหมดล้วนเป็นเจ้าเมือง แต่ที่เป็นกษัตริย์คงเป็น
นามที่ขึ้นต้นด้วย “ปู่พระยา” จึงได้เพิ่มพระยางั่วนำถมขึ้นเป็นกษัตริย์สุโขทัยอีกองค์หนึ่ง
แต่ไม่ปรากฏเรื่องราวหรือเหตุการณ์ในรัชกาลนี้

ข้อเสนอของ ดร. ประเสริฐ ณ. นคร เป็นข้อเสนอที่อาศัยหลักฐานจากศิลา
จารึกเท่าที่พบในปัจจุบัน พระนามกษัตริย์ที่เพิ่มขึ้นมาคือ พระยางั่วนำถมนี้ ดร.
ประเสริฐ ณ. นคร กล่าวว่า ตามตำนานมูลศาสนา แปลนำถมว่า นำท่วม จั่ว แปลว่า

* แดงงานประวัติศาสตร์ เอกสารโบราณคดี ปีที่ ๑ เล่มที่ ๒ พฤษภาคม ๒๕๐๒

ที่ห้า มีเค้าพอเทียบกับพระเจ้าอู่ทกโชตตะ (พ่อขุนจมน้า) ซึ่งตามชินกาลมาลีปกรณ์ กล่าวว่า เป็นลูกพ่อขุนบานเมือง

Mr. A.B. Grisworld* กล่าวว่า พระยาร่วงนำถมคงจะแย่งราชสมบัติแล้วขึ้นครองราชย์ในเวลาอันสั้น และคงถูกพระยาสิทธิไทยยกทัพมาจากศรีสัชนาลัยกำจัดเสีย

อีกประการหนึ่งคือ พระเจ้าสิทธิไทย ซึ่งเคยเข้าใจว่า เป็นพระมหาธรรมราชาที่ ๒ นั้น ได้เลื่อนไปเป็นพระมหาธรรมราชาที่ ๓ คือมีพระมหาธรรมราชาที่ ๒ คั่นอยู่อีกองค์หนึ่ง ระหว่างพระเจ้าสิทธิไทย กับพระเจ้าสิทธิไทย และกษัตริย์ที่ออกถวายบังคมพระบรมราชาธิราชที่ ๑ (ขุนหลวงพะงั่ว) เมื่อ พ.ศ. ๑๙๒๑ นั้น หลักฐานปรากฏในจารึกวัดช้างล้อมว่า เป็นพระมหาธรรมราชาที่ ๒

เหตุการณ์ในสมัยของพระเจ้าสิทธิไทย ที่ปรากฏในศิลาจารึกได้พบว่า อาณาจักรสุโขทัยได้แตกแยกไปแล้วก่อนรัชสมัยพระเจ้าสิทธิไทย และพระเจ้าสิทธิไทยได้ทรงรวบรวมอาณาจักรสุโขทัยขึ้นใหม่อีก จึงเป็นการเข้าใจไม่ถูกต้องที่เคยเชื่อกันมาแต่เดิมว่า พระเจ้าสิทธิไทยทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และไม่ทรงเป็นนักรบทำให้อาณาจักรสุโขทัยเสื่อมอำนาจลง พระเจ้าสิทธิไทย ทรงเป็นอุปราชครองเมืองศรีสัชนาลัย พ.ศ. ๑๘๘๓ เสด็จราชย์กรุงสุโขทัย พ.ศ. ๑๘๙๐ จารึกวัดป่ามะม่วง (หลักที่ ๔) กล่าวว่า ม.ศ. ๑๒๖๙ (พ.ศ. ๑๘๙๐) พระเจ้าสิทธิไทยยกทัพจากเมืองศรีสัชนาลัยและเอาขวานประหารศัตรูแล้วขึ้นครองกรุงสุโขทัย และในศิลาจารึกหลักที่ ๘ นั้น พระเจ้าสิทธิไทย “อยู่ในสองแควได้เจ็ดเข้า จึงขึ้นมานบพระบาท ลักษณะอันตน หากประติสธา แต่ก่อนเหนือจอมเขาสุมนภูฏัน” การที่พระเจ้าสิทธิไทยต้องไปประทับอยู่เมืองสองแคว หรือพิษณุโลกถึง ๗ ปีนั้น ก็คงจะเพื่อป้องกันการรุกรานของอาณาจักรอยุธยา

จารึกหลักที่ ๔๐ เจดีย์น้อย ปรากฏว่ามีความสัมพันธ์ระหว่างราชวงศ์สุโขทัยกับอยุธยา มีข้อความให้สัตย์สัญญา ระหว่าง น้ำพระยา กษัตริย์สุโขทัย และหลานพระยา กษัตริย์อยุธยา น้ำพระยา สัญญาว่าจะไม่ทำร้ายหลาน เมื่อหลานมาไหว้อัฐิของพระมหาธรรมราชา คร. ประเสริฐ ญ. นคร มีความเห็นว่าหลานคือ พระราเมศวร

*Towards a History of Sukhothai Art, published by the Fine Arts Department, Bangkok 1967, p. 29

และนั่นคือพระมหารัชมรรชาที่ ๒ พระยาสิทธิไทยจึงเป็นตาของพระราเมศวร ประกอบกับเหตุผลที่ว่า พระราชาธิบดีที่ ๑ และพระราเมศวร ไม่ได้รุกรานสุโขทัย เข้าใจว่าคงจะมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันแต่ก็ยังไม่มีความหลักฐานที่จะวินิจฉัยได้แน่นอน

จารึกหลักที่ ๔๕ และหลักที่ ๖๔ เหตุการณ์กระทำสัตย์สัญญากันระหว่างกษัตริย์สุโขทัย และเจ้าผู้ครองเมืองน่านที่จะร่วมกันป้องกันอาณาจักรนั้นก็สอดคล้องกับเหตุการณ์ปรากฏในพงศาวดารโยนก ว่ากษัตริย์สุโขทัยผิดใจกับกรุงศรีอยุธยา แล้วแต่งทูตไปขอความช่วยเหลือเจ้าแสนเมืองมาแห่งอาณาจักรลานนาให้ส่งทัพไปช่วย ครั้นพระเจ้าแสนเมืองมายกทัพไปช่วย กรุงสุโขทัยเปลี่ยนใจแข็งเมืองและปล้นโจมตีทัพพระเจ้าแสนเมืองแตกไป และการที่เป็นเช่นนี้เข้าเข้ากับพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐว่าพระบรมราชาธิราช ยกทัพไปปราบเมืองซากังราวใน พ.ศ. ๑๙๓๑ แล้วสวรรคตกลางทาง และคงจะเป็นด้วยกษัตริย์กรุงศรีอยุธยาสวรรคตลง กรุงสุโขทัยจึงเปลี่ยนใจไม่รับทัพเชียงใหม่ และเมื่อเหตุการณ์เป็นดังนี้ กรุงสุโขทัยจึงมีศัตรูทั้งทางเหนือและทางใต้ แสดงว่าพระมหารัชมรรชาที่ ๒ ทรงยอมอ่อนน้อมแก่กรุงศรีอยุธยา เมื่อ พ.ศ. ๑๙๒๑ แต่แล้วก็กลับแข็งเมืองขึ้นอีกในปี ๑๙๓๑ ดังนั้นในปี ๑๙๓๕ จึงต้องหากำลังป้องกันศึกกระหนาบจากทางใต้และทางเหนือ

การชำระประวัติศาสตร์สุโขทัยตามที่ ดร. ประเสริฐ ณ นคร ได้ค้นคว้าจากหลักฐานในปัจจุบัน เป็นผลงานที่ควรรับรอง เราทราบเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์สุโขทัยน้อย และความเชื่อเดิมหลายประการที่สมควรจะต้องพิจารณากันใหม่ เป็นต้นว่า เคยเชื่อว่าพ่อขุนรามคำแหงเสด็จไปเมืองจีนถึงสองครั้งก็ได้พบว่าพระเจนจัน อักษรผู้แปลจดหมายเหตุจีน ในประชุมพงศาวดารภาค ๕. คงจะแปลความคลาดเคลื่อน นายเฉลิม ยงบุญเกิด และ Dr. E. Thadeus Flood ได้แปลจดหมายเหตุจีนราชวงศ์หงวนที่เกี่ยวกับกรุงสุโขทัย สอบดูได้ความตรงกันคือ ไม่ใช่ “เสียมก๊กอ่องกั่มกตึงมาเผ้า” นายเฉลิม ยงบุญเกิด แปลว่า “มีพระบรมราชโองการให้กษัตริย์เสียนก่าน มุ่งมาเผ้า ถ้ามีเหตุก็ให้ส่งลูกหลานและขุนนางชั้นผู้ใหญ่เข้าถวายสิ่งของ” Dr. Flood

แปลเป็นภาษาอังกฤษก็ได้ความตรงกัน นายขจร สุขพานิช ได้เขียนบทความเกี่ยวกับรายละเอียดในเรื่องนี้ลงในนิตยสารศิลปากร (จดหมายเหตุมหาชนวงษ์การพิจารณาใหม่ นิตยสารศิลปากร ปีที่ ๑๕ เล่ม ๓) และในนิตยสารศิลปากรฉบับเดียวกันนี้ นายขจร สุขพานิช ได้เขียนบทความเรื่อง “ไพร่ฟ้าข้าไท” ลงความเห็นว่าการสุโขทัยมีทาส และได้อ้างว่า ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเคส์ ได้แปล “ไพร่ฟ้าข้าไทย” ว่าทาส ในประชุมศิลาจารึกสยามภาคภาษาฝรั่งเศส ตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๗

แม้เราจะไม่ทราบเหตุการณ์ประวัติศาสตร์สมัยสุโขทัยได้โดยละเอียด และไม่สามารถวินิจฉัยปัญหาต่างๆ ได้นั่นเองที่เดี๋ยวกี้ตาม แต่เราแน่ใจได้ว่า อาณาจักรสุโขทัยเจริญรุ่งเรืองด้วยศิลปวัฒนธรรมสูงส่ง โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ เป็นหลักฐานยืนยันได้ว่า พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง และกฎประวัติศาสตร์ก็มีว่า ผู้ที่มีความเชื่อมั่น และยึดความเชื่อมั่นในทางศาสนา ย่อมเป็นผู้ที่สามารถประกอบกิจการใหญ่โตได้ พระพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์ที่สืบมาจนถึงบัดนี้ก็ได้รับอิทธิพลพื้นฐานขึ้นในสมัยสุโขทัยพระพุทธรูปสำคัญหลายองค์ในประเทศไทย พระพุทธสิหิงค์ พระพุทธชินราช พระพุทธชินสีห์ พระศรีศาสดา พระศรีศากยมุนี ล้วนเป็นพระพุทธรูปสมัยสุโขทัยทั้งสิ้นพระศรีศากยมุนีก็ปรากฏว่าเป็นพระพุทธรูปหล่อสำริดที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย เดิมอยู่ที่วัดมหาธาตุสุโขทัย ซึ่งเป็นโบราณสถานขนาดใหญ่กลางกรุงสุโขทัย มีวิหาร ๑๐ วิหาร โบสถ์ ๑ โบสถ์ เจดีย์แบบต่างๆ กว่า ๒๐๐ องค์

ศิลาจารึกหลักที่ ๑ ทำให้ทราบชีวิตความเป็นอยู่ของคนสุโขทัย การปกครองของ “พ่อขุน” ที่ลูกบ้านลูกเมือง “ในปากประตูมีกระตังอันหนึ่งแขวนไว้” ใครมีเรื่องเดือดร้อนก็ไปสั่นกระตัง พ่อขุนจะทรงพิจารณาความให้ ประเพณีนี้ก็คือ ประเพณี “ตีกลองร้องฎีกา” ในสมัยต่อมานั่นเอง สังคมสุโขทัย เรื่องการมีทาสหรือไม่นั้น มีข้อความจารึกว่า “ลูกเจ้าลูกขุนผู้ใดแล ล้มตายหายกว่า เหย้าเรือน พ่อเชื้อเชื้อค้ำมันช้าง ลูกเมียเยยข้าว ไพร่ฟ้าข้าไทย พ่อเชื่อมั่นไว้แก่ลูกมันสิ้น” แสดงว่ามรดกของลูกเจ้าลูกขุน มีไพร่ฟ้าข้าไท ซึ่ง นายขจร สุขพานิช กล่าวว่า เป็นทาสอย่างประเพณีอยุธยา แต่น่าสังเกตว่าชีวิตความเป็นอยู่และการปกครองของสุโขทัยและอยุธยาต่างกัน

ในจารึกกล่าวว่า ใครเดือดร้อนจากเมืองอื่นมาพึ่งพาก็คือช่วยเหลือ ครอบงำได้เขลยก็ไม่ฆ่า
ไม่ตี ข้าทาสของสุโขทัยน่าจะเป็นบริวารข้าเก่าแต่่าเลี้ยงมากกว่าจะเป็นทาสเรือนเบี้ยซื้อ
ขายกัน จำแนกแยกประเภททาสอย่างสมัยอยุธยา

ข้อวินิจฉัยเรื่องราวของสุโขทัยในประวัติศาสตร์ที่นักปราชญ์ในปัจจุบันได้
พยายามสอบสวนกันคว่าข้อเท็จจริงในอดีต จึงเป็นเรื่องที่ควรสนใจติดตามอย่างยิ่ง.

สำนักหอสมุด _____

